

Alternatif Bir Turizm Rotası: Kurtalan Ekspresi (An Alternative Tourism Route: Kurtalan Express)**

*Adnan ALKAN^a

^aSiirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Siirt/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi:
15.10.2018

Kabul Tarihi: 17.12.2018

Anahtar Kelimeler

Alternatif turizm

Rotalar

Kurtalan ekspresi

Demiryolu

Öz

Turizm rotaları, bir ana tema kapsamında birbirinden farklı bir dizi çekiciliği bir araya getiren ve ziyaretçilerin bir yerden başka bir yere seyahat etmesi nedeniyle bölgesel turizmi harekete geçiren bir seyahat çeşididir. Türkiye’de son zamanlarda turistlerin alternatif turizm rotalarına olan talepleri oldukça artmıştır. Bu rotaların başında ise Türkiye’nin batısından doğusuna doğru uzanan demiryolu ekspres seferleri gelmektedir. Bu ekspres seferler, ülkenin batısı ile doğusunu birbirine bağlarken, aynı zamanda turizm açısından son derece ilgi çekici doğal, kültürel ve tarihi bölgelerden de geçmektedir. Söz konusu demiryolu rotalarının önemli olanlarından birini Kurtalan Ekspresi oluşturmaktadır. Şarkılara, filmlere konu olan Kurtalan Ekspresi, Türkiye’nin güneydoğusu ile batısı arasında önemli bir ulaşım aksı olup, aynı zamanda Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Tillo, Veysel Karani gibi birçok turizm bölgesine ulaşımı sağlayan önemli bir hatır. Çalışmanın temel amacını uzun bir dönemden beri bir ulaşım rotası olan Kurtalan Ekspresi’nin turizme konu olabilecek şekilde tekrardan değerlendirilmesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin geri kalmışlığını turizm yoluyla ortadan kaldırmaya katkı sunması oluşturmaktadır. Çalışmada yöntem olarak, öncelikle rota ve demiryolu turizmi üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra Kurtalan Ekspresi ve güzergâh üzerinde yer alan sahalara gezilmiş, arazi etütleri yapılmış ve gezi-gözlem metotları uygulanmıştır. Arazi incelemeleri neticesinde yörede alternatif turizme uygun sahalara belirlenmiştir. Böylece güzergâh boyunca yapılabilecek turizm türleri ve aktiviteleri tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre Kurtalan Ekspresi güzergâhında yer alan birçok sahanın turizm açısından oldukça ilgi çekici zenginlikler barındırdığı ve doğru turizm politikalarıyla bunların turizm merkezi olabileceği anlaşılmıştır.

Keywords

Alternative tourism

Routes

Kurtalan express

Railway

Abstract

Tourism Routes are a type of travel that brings together a diverse array of attractions within a single central theme and moves regional tourism to travel from one place to another. In recent years, the demands of tourists to alternative tourism routes have increased considerably in Turkey. One of the most popular of these routes is the railway express service lies from east to west of Turkey. These express train services connect the western part of the country with the eastern part and also pass through natural, cultural and historical regions which are very interesting in terms of tourism. One of the most important railroad of these routes is the Kurtalan Express. The Kurtalan Express, which is made as the subject of films and songs, is an important transportation link between the south and the west of Turkey and is also an important route access many tourist areas such as Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Tillo and Veysel Karani. The main purpose of the study is to evaluate the Kurtalan Express which has been a transportation route for a long time in a way that could be subject to tourism and to contribute to the removal of the backwardness of the South-eastern Anatolia region through tourism. As a method in the study, a general evaluation was made primarily on the route and railway tourism. Then the Kurtalan Express and the sites on the route were visited, land surveys were conducted and travel-observation methods were applied. As a result of field surveys, suitable areas for alternative tourism were determined in the region. Thus, tourism types and activities that can be done along the route have been determined. According to the findings obtained in the study, it is understood that many of the areas on the Kurtalan Express route have very interesting attractions in terms of tourism and that they can be tourism centre with the right tourism policies.

* Sorumlu Yazar.

E-posta: ad_alkan@hotmail.com (A. Alkan)

**Bu çalışma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından 27-30 Eylül 2018 tarihlerinde Van’da düzenlenen 2. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuş olup özeti yayımlanmıştır.

Makale Künyesi: Alkan, A. (2018). Alternatif Bir Turizm Rotası: Kurtalan Ekspresi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 1016-1038.

DOI: 10.21325/jotags.2018.346

GİRİŞ

Günümüzde dünyada en önemli faaliyetlerden biri haline gelen turizm birçok faktörün etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır. Turizm uzun yıllardır gösterdiği gelişme hızı nedeniyle 21. yüzyılın en büyük ekonomik faaliyet alanı haline gelmiştir. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC), turizmi dünyanın en büyük endüstrisi, refah ve istihdam yaratan en büyük işvereni şeklinde değerlendirmektedir. Her üç saniyede bir yeni bir iş olanağı yaratan turizm, 2000’li yılların başından itibaren tüm dünyada çok hızlı bir büyüme trendi yakalamıştır. Nitekim 2000 yılında dünya turizm gelirleri 476 milyar dolara seviyesinde iken, turist sayısı ise 698 milyon kadar olmuştur. Dünya turist sayısı 2012 yılında ise 1 milyarı aşarken, turizm gelirleri 1 trilyon doları geçmiştir (Özgüç, 2017, s.3). Son istatistik yılı olan 2017 yılında ise dünyada başka ülkeyi ziyaret eden turist sayısı 1 milyar 323 milyon olup, turizm gelirleri ise 1.6 trilyon dolar gibi oldukça yüksek bir orana ulaşmıştır (World Tourism Organization, 2018). Dolayısıyla turizm günümüzde ülkeler için büyük bir ekonomik katma değer üretmektedir (Cenamor ve Diğ., 2017, s.1) . Başlangıçta daha çok gelişmiş ülkelere özgü bir faaliyet olarak ortaya çıkan turizm, günümüzde tüm dünyaya yayılmış olup, özellikle gelişmekte olan ülkeler, turizmi ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir büyümenin önemli bir aracı olarak görmektedir.

Tüm dünyada son yıllarda turizm sektörünün göstermiş olduğu büyüme ivmesi ile birlikte, turizm aktiviteleri ve turist motivasyonlarında da büyük bir değişim gözlenmiştir. Artan küresel rekabet ortamında ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve siyasal değişimler çerçevesinde, turizm sektöründeki tüketim kalıplarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ülkeler, turizm pazarından aldıkları payı artırabilmek için sundukları turizm ürünlerini çeşitlendirmiştir. Bu da turistlerin deniz, kum ve güneşten oluşan geleneksel kitle turizmine olan ilgisini azaltırken, doğayı sürdürülebilir ilkesiyle korumayı amaçlayan, doğada ve kültürel ortamlarda deneyimler yaşamasına olanak sağlayan özel ilgi alanlarına yönelik alternatif turizm aktivitelerine yönelmesine yol açmıştır. Gelir düzeyi yüksek ve eğitimli turistlerin daha çok küçük gruplar şeklinde gerçekleştirdiği alternatif turizm faaliyetleri, geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu aktiviteler içerisinde doğa, ekoturizm, jeoturizm, yayla, sağlık, din, spor, botanik, kamp-karavan, kültür, tarih, rota, av, festival, inanç, agro, dağ ve kış turizmi gibi çok çeşitli turizm türleri yer almaktadır (Gülbay, 2016, s.218; Rodríguez ve Diğ., 2012, s.926).

Turist kitlesinin değişen gelişen ihtiyaçlarını karşılamada alternatif turizm faaliyetlerinin ülkeler için her geçen gün çok önemli bir seçenek olduğu anlaşılmaktadır (Zoğal, 2014, s.538). Son yıllarda başta kalkınmış ülkeler olmak üzere tüm dünyada değişen turizm kalıplarına bağlı olarak alternatif turizm içerisinde yer alan rota/güzergâh turizmi de oldukça ilgi görmektedir. Turizm rotaları, belirli bir tema etrafında bir veya birkaç bölgeyi içine alacak şekilde turizmde bütünleşme ve tamamlayıcılık konseptine uygun olarak ortaya çıkan bir turizm hareketliliğidir. Turizm rotası kavramı mekânla ilişkili olup, turizm ulaştırmasının coğrafi boyutunu işaret eder. Nitekim bir vadiyi, bir dağ eteğini, bir kıyıyı ya da farklı kültürel ve tarihi çekiciliği bir arada barındıran sahaları kilometrelerce izleyen karayolu ve demiryollarında milyonlarca turist seyahat eder (Baykal, 2015: 60.) . Bu bakımdan turizmin çeşitlendirilmesinde ve az gelişmiş alanlardaki doğal ve kültürel çekiciliklerin turizme kazandırılmasında rotalar oldukça önemli rol oynar.

Türkiye’de son zamanlarda turistlerin alternatif turizm rotalarına olan talepleri oldukça artmıştır. Bu rotaların başında ise Türkiye’nin batısından doğusuna doğru uzanan demiryolu ekspres seferleri gelmektedir. Bu ekspres seferler, ülkenin batısı ile doğusunu birbirine bağlarken, aynı zamanda turizm açısından son derece ilgi çekici, doğal, kültürel ve tarihi bölgelerden de geçmektedir. Söz konusu demiryolu hatlarının önemli olanlarından birini Kurtalan Ekspresi oluşturmaktadır. Kurtalan Ekspresi 1944 yılında ulaşım faaliyetlerine başlamış, başlangıçta İstanbul’dan Kurtalan’a seferler yapılmıştır. Son yıllarda ise seferler Ankara-Kurtalan şeklinde gerçekleşmektedir (TCDD Kurtalan Gar İşletme Şefliği, 2018). Şarkılara, filmlere konu olan Kurtalan Ekspresi, Türkiye’nin güneydoğusu ile batısı arasında önemli bir ulaşım aksı olup, aynı zamanda Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Tillo, Veysel Karani gibi birçok turizm bölgesine ulaşımı sağlayan önemli bir hattır.

AMAC VE METODOLOJİ

Çalışmanın temel amacını, uzun bir dönemden beri ulaşım rotası olan Kurtalan Ekspresi’nin turizme konu olabilecek şekilde yeniden değerlendirilmesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin geri kalmışlığını turizm yoluyla ortadan kaldırmaya katkı sunması oluşturmaktadır. Son yıllarda turizm motivasyonlarının değişmesi, otantik ve farklı turizm rotalarına olan talebin artmasından dolayı Kurtalan Ekspresi’nin de önemli bir alternatif turizm rotası olabileceği ve yeni turizm destinasyonları yaratacak bir potansiyel barındırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma Türkiye’deki rota ve demiryolu turizmi ile ilgili ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada yöntem olarak öncelikle rota ve demiryolu turizmi üzerine yapılmış araştırmalar, akademik çalışmalar, tur operatörleri tarafından düzenlenen tur rotaları gibi ikincil veri kaynaklarından yararlanılmış, rota ve demiryolu turizmi üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Literatür taraması yapıldıktan sonra çalışma kapsamında Kurtalan Ekspresi ve güzergâh üzerinde yer alan sahalar gezilmiş, arazi etütleri yapılmış ve gezi-gözlem metotları uygulanmıştır. Bu çerçevede Kurtalan Ekspresi güzergâhı ve yakın çevresi 2018 yılının ilkbahar ve yaz aylarında gezilerek, bu güzergâhtaki jeomorfolojik oluşumlar, biyo-çeşitlilik, tarihi ve kültürel değerler ile kırsal yerleşmeler gibi yöresel çekicilikler incelenmiştir. Arazi incelemeleri neticesinde yörede alternatif turizme uygun sahalar belirlenmiştir. Bunun yanı sıra yerel paydaşlardan elde edilen bilgiler ışığında yörenin turizm potansiyeli ile mevcut sorunları bizzat yerinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece sahanın rota ve demiryolu turizmi açısından taşıdığı güçlü ve zayıf yönlerine yönelik analiz yapılmıştır. Bunların yanında güzergâh boyunca ana rotayı destekleyecek, ikincil turizm rotaları oluşturulmuştur. Bunun için ARCGİS 10.5 yazılımı kullanılarak, sahadaki ikincil rotalar çizilerek, haritalandırılmıştır.

TURİZM ROTALARI

Günümüzde turistlerin bozulmamış doğal ortamlara ve kültürel miras alanlarına olan ilgisi nedeniyle turizm işletmelerinin daha çok turist çekebilmek için ürün çeşitlendirmeye yönelik çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda turizm örgütleri ve yerel yönetimlerin alternatif turizm mekânları oluşturma yönünde planlamaları; “*turizm rotaları/güzergâhları*” kavramını ortaya çıkarmıştır (Kervankıran ve Çuhadar, 2014, s.578). Buna göre turizm rotaları, bir ana tema kapsamında birbirinden farklı bir dizi etkinlik ve çekiciliği bir araya getiren ve ziyaretçilerin

bir yerden başka bir yere seyahat etmesi nedeniyle bölgesel turizmi harekete geçiren bir seyahat türüdür (Lourens, 2007, s.475). Turizm rotaları, önemli turistik kaynaklara sahip olan az gelişmiş sahaların ekonomik kalkınması için iyi bir imkân oluşturmaktadır.

Benzersiz turizm rotaları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki az gelişmiş marjinal sahalar için önemli bir ekonomik gelişim aracı olabilmektedir (Meyer, 2004, s.3). Rotalar, popüler alanlardaki yoğunluğun azalmasına, kırsal alanlarda çok az ziyaret edilen yerlerin pazarlanmasına ve bir bölgedeki tarihi değerlerin veya diğer tematik çekiciliklerin farkına varılmasına ve turistik amaçlı olarak değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Lourens 2007, s.475). Turizm rotalarının temel amacı, bölgede ziyaretçilerin vakit geçirmesi ve harcama yapması için her biri tek başına yeterince çekici olmayan turistik değer ve aktiviteleri birbirine bağlamaktır. Böylece sinerjik etki kullanılarak daha güçlü bir turistik çekicilik yaratılmakta, turizm merkezleri kolektif bir şekilde bir turizm destinasyonu olarak konumlandırılabilir (Kervankıran ve Çuhadar, 2014, s.579).

Turizm rotaları, tematik ya da ürüne dayalı olarak iki başlık altında incelenebilir. Ürüne dayalı olarak geliştirilen rotalar, yerelde geleneksel olarak ön plana çıkmış ürünlerin satışını artırmak için tasarlanmış turizm rotalarıdır. Kanada Waterloo-Wellington Bira Rotası, Niagara Şarap Rotası, Güney Afrika Şarap rotaları, Avusturya Bregenzerwald Peynir Rotası gibi yiyecek-içecek rotaları, Türkiye Zeytin Rotası gibi ürüne dayalı rotalara örnek gösterilebilir (Bruwer 2003, s.424; Kervankıran, 2013, s.354; Özkaya ve Diğ., 2018, s.267). Bir bölgenin imajının tematik açıdan pazarlanması için tasarlanan rotalar ise, birçok yöreyi ve turizm çekiciliğini bir arada toplayan rotalardır. Doğa, kültür, gastronomi, el sanatları, yerel mimari, din, vb. temaların birkaçı birlikte değerlendirilerek, tematik rotalar tasarlanmaktadır (Stoddart, 2008, s.2). Tematik rotaların en bilinenleri ise Avusturya'daki Mozart Rotası, Avustralya'da Queensland Kültürel Miras Rotası, İspanya'da Endülüs Mirası Rotası, İskandinavya'daki Viking Rotası'dır (Lourens, 2007, s.475-489). Türkiye'de de son yıllarda, Mimar Sinan Rotası, Saint Paul Rotası, Likya Yolu gibi tematik turizm rotaları belirlenerek, alternatif turizm planları yapılmaktadır. Tematik turizm rotaları kapsamında tur rotalarına dâhil edilebilecek birçok çekicilik bulunabilir. Bunların başlıcaları Tablo 1'de belirtilmiştir:

Tablo 1: Turizm Rotaları Dâhilinde Gerçekleştirilebilecek Başlıca Çekicilikler

Çekicilik Türü	İçerik
Tarihsel ve kültürel Alanlar	Tarihsel değer, çok kültürlü yerleşimler, üretim deseni, kültürel ve ekonomik ilişkiler
Tarihi yol izleri	Döşeme izleri, mil taşları, köprüler
Arkeolojik kalıntılar	Antik kentler ve/veya tekil yapı kalıntıları (kale, kilise, sarnıç, su kemeri vb.)
Kırsal doku	Kırsal mimari, geleneksel yaşam, tarım ve hayvancılık
Tarihi kentler	Sivil mimari, anıtsal yapılar, çarşılar, meydanlar vb.
Somut olmayan kültür mirası	El sanatları, gastronomi kültürü, göç ve üretim ritüelleri, hikâyeler vb.
Sembolik değerler	Önemli kişiler, olaylar veya mekânlar
Doğal değerler	Göl, nehir, dere, şelale, mağara, vadi, kanyon gibi görülmeye değer oluşumlar
Endemik değerler	Yöreye özgü bitki ve hayvan türleri, yaban hayatı
Korunan doğal alanlar	Milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar, anıt ağaçlar

Kaynak: ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayınları Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3, s.47, 2015.

Öte yandan dünyada turizm rotaları konusuyla ilgili ilk çalışmalar 1984 yılında Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kültürel Rotalar Programı'nın başlatılması için üye devletleri davet etmesiyle başlamıştır. Bu program kapsamında, İspanya'da bulunan "Santiago de Compostela Hac Yolu" ilk Avrupa Kültür Rotası olarak ilan edilmiş ve ilerleyen yıllarda genişletilerek Avrupa Göç Yolları ağı oluşturulmuştur. Santiago de Compostela Hac Yolu'nun 1993 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından "dünya mirası" olarak ilan edilmesinin ardından, 1994 yılında Madrid'de düzenlenen Dünya Miras Komitesi toplantısında ise "*turizm kültür rotası*" kavramı gündeme alınmıştır. Bu toplantı sonucunda konuyla ilgili ilk doküman, "Kültür Mirasımızın Bir Parçası Olarak Rotalar" başlığıyla yayımlanmıştır (ÇEKÜL Vakfı, 2015, s.14).

Bu ilk girişimin ardından, Turizm rotalarının oluşturulması ve bunlara işlerlik kazandırılması konusunda Avrupa kıtası büyük bir mesafe kat etmiştir. Kültüre dayalı turizm rotalarının yaygın olduğu Avrupa kıtasında birçok kültür rotası bulunmaktadır. Günümüzde oldukça ilgi gören bu rotalardan bazıları şunlardır: Santiago de Compostela Kültür ve Hac Rotası, Don Kişot Rotası, Avrupa Endüstri Mirası Rotası, Avrupa Bisiklet Rotası, Transromanica, Barok Rotası, Mozart Rotası, Viking Rotası, Ortaçağ Kentleri Rotası, Endülüs Mirası Rotası, Çingene Rotası, Yahudi Mirası Rotası şeklindedir (Kervankıran, 2015, s.354; Kervankıran ve Çuhadar, 2014, s.580).

Günümüzde Avrupa'nın dışında da, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya, Kanada, Güney Afrika gibi ülkelerde turizm amaçlı olarak belirlenen birçok kırsal rota bulunmakta ve önemli bir ekonomik kazanç sağlamaktadır. Kırsal alanlara yönelik olarak belirlenen ilk rota, 1925'te geliştirilen ve ABD'nin yerel el sanatlarını izleme imkânı sunan Appalaş (Dağları) Rotası'dır (Hayes ve MacLeod 2008, s.58). Aynı şekilde günümüzde ABD'de oldukça popüler rotalardan biri de Pensilvanya'daki 666 numaralı yoldur. New York ile Chicago arasında bulunan ve yaklaşık 2.1 milyon dönümlük bir alan kaplayan tematik yol, bu sahadaki az gelişmiş yörelere yıllık ortalama 120 milyon dolar gelir sağlamaktadır (Nemeth ve Che, 2013, s.116). Bu rota sayesinde az gelişmiş bölgeler, sürdürülebilir bir şekilde gelişme imkânı bulmuştur. Kuzey İngiltere'de bulunan 80 mil uzunluğundaki Hadrian Duvarı Rotası Roma İmparatorluğu döneminden kalma duvarlar ile diğer arkeolojik kalıntıları içermekte olup açıldığı 2003 yazında 3,5 milyon Sterlin gelir getirmiş ve 776 bin ziyaretçi çekmiştir. Bölgedeki küçük ve orta ölçekli 750 turistik işletme 6000 kişiye doğrudan istihdam sağlamaktadır (Lourens, 2007, s.475-489). Güney Afrika'da da bugün rota turizmi oldukça gelişmiştir. Birçok küçük Güney Afrika kasabası için rota turizmi ekonomik gelişmenin önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Afrika'nın en iddialı ve ilginç turizm rotası bir sivil toplum örgütü olan OAF (Open Africa Foundation)'nın çabalarıyla 1993 yılında oluşturulan, Capetown'dan Kahire'ye kadar uzanan ve Afrika'nın en görkemli turistik çekiciliklerini 60 farklı turizm rotası ile birbirine bağlayan Afrika Rüyası Projesi'dir (Meyer, 2004, s.7-8).

Türkiye'de de rota turizmi son yıllarda gelişmeye başlamış, alternatif turizm faaliyetleri içerisinde birçok turizm rotası oluşturulmuştur. Bunlarda ilki 1999 yılından bu yana kullanılan Likya Yolu'dur. Fethiye'den Antalya'ya ulaşan güzergâh, tüm Teke Yarımadası kıyılarını izlerken, antik Likya uygarlığının günümüze ulaşmış kentlerine ve tekil izlerine de uğrar. Likya Yolu'nun ardından St. Paul Yolu, Kaçkar Rotası gibi çalışmalar devam etmiştir. Ayrıca 2012 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle Kültür Rotaları Derneği kurulmuş, dernek çalışmalarıyla bugün işaretlenmiş ve tanıtımı yapılan 17 güzergâha ulaşılmıştır. Bunlar; Likya Yolu, Hitit Yolu, Frig Yolu, Karya

Yolu, St. Paul Yolu, Hz. İbrahim Yolu, İstiklal Yolu, Kaçkar Dağları, Küre Dağları, Ağrı Dağı, Via Egnatia, Evliya Çelebi Rotası, Gastronomi Rotası, Sarıkamış Rotası, Yenice Ormanları'dır. Bunların yanında Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023 Turizm Stratejisi kapsamında, tematik gelişim aksları belirlenmiştir. Turizm gelişim koridorları başlığında tanımlanan strateji; “Belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesidir.” Bu doğrultuda, bölgesel ölçekte turizm değerlerinin cazibesinin arttırılması, alternatif turizmin geliştirilmesi ve yatırımcıların yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Ulaşımın çeşitlendirilmesi, butik otel ve pansiyonculuğun geliştirilmesi de belirtilen amaçlar arasındadır. Belirlenen 7 tematik turizm koridoru: Zeytin koridoru, Kış koridoru, İnanç turizmi koridoru, İpek Yolu turizm koridoru, Batı Karadeniz kıyı koridoru, Yayla koridoru, Trakya kültür koridorudur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007, s.1-101).

Bununla birlikte gerek Türkiye’de gerekse tüm dünyada alternatif turizm faaliyetleri içerisinde yer alan ve bazı ulaşım araçları ve aksları boyunca ortaya çıkmış ve oldukça ilgi gören turizm rotaları oluşmuştur. Özellikle eski demiryolu hatları boyunca yapılan otantik demiryolu yolculukları ile günümüzde belirli lokasyonlar arasında hizmet veren ve geçtiği güzergâhların aynı zamanda önemli çekicilikler barındırması nedeniyle turistlerin ilgisini çeken bazı aktif demiryolu hatları, yoğun bir turizm hareketine de sahne olmuştur.

DEMİRYOLU TURİZMİ

Turizm endüstrisinin günümüzde büyük bir pazar haline gelmesi ve iç turizm hareketlerinde artış gözlenmesi, tüm dünyada alternatif turizm faaliyeti tercihlerinin de artışı sağlamaktadır. Bireylerin farklı aktivite arayışı, daha önce tecrübe etmediği bir turizm faaliyetinde bulunma isteği son yıllarda klasik turizm aktivitelerinden ziyade turistlerin özel ilgi alanlarına yönelik olarak hazırlanmış turizm türlerine rağbet göstermelerine yol açmıştır (Ceylan ve Diğ., 2018, s.135). Alternatif turizm çeşitlerine katılan insanların temel motivasyonları arasında, özgün yaşam alanları ve kültürel yerleri keşfetme duygusu yer almaktadır (Çakmak ve Altaş, 2018, s.391). İnsanlar hızlı ve yoğun geçen iş hayatından sonra eğlenmek ve rahatlamak istemektedir. Bunun için insanların uçak ve tren gibi modern ulaşım araçlarıyla uzak bölgelere konforlu ve hoş zaman geçirecekleri yolculuklara olan ilgisi artmıştır (Gao ve Diğ., 2018, s.220). Günümüzde artık insanların söz konusu özgün alanları ve kültürel yerleri keşfederken ulaşım aracı olarak trenleri tercih ettikleri görülmektedir.

Ulaştırma sistemleri içerisinde ucuz ve güvenli olması sebebiyle önemli bir yere sahip olan demir yolları, son zamanlarda tüm dünyada yeniden yapılanma süreci ile birlikte hızlı bir gelişim göstermiştir. Türkiye’de de demiryolu ulaşımı özellikle 2003 yılından sonra bir ivme yakaladığı görülmektedir (Sarı ve Diğ., 2011, s.128). Demiryolunun olumsuz iklim koşulları ve doğal engellerden daha az etkilenmesi, yolculuk boyunca dış etkenlere karşın sağladığı güven ve rahatlık, gece-gündüz farkı olmaksızın ulaşımın kesilmemesi gibi özellikleri, uzun ve kesintisiz yolculuklara imkân sağlamaktadır. Böylece demiryolu ülke sınırlarını da aşarak ülkeler ve kıtalar arası ulaşım ve turizm etkinlikleri için oldukça önemli bir alternatif oluşturmaktadır (Rota, Y, 2013, s.1). Ayrıca gelişen teknoloji sayesinde trenlerin hızı, konforu ve sunduğu hizmetler oldukça gelişmiştir. Turistlerin yemek, eğlence ve dinlenme ihtiyaçlarını trende karşılaması, yataklı vagonlarla seyahat etme imkânı bulması, İnternet erişiminin sağlanması ve tren hızlarının artması, demiryolu ulaşımının daha çok tercih edilmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte trenin

nostaljik seferlerde, kısa-uzun mesafelerde ve özel gezilerde yararlanılan bir taşıma aracı olmasıyla tren turizmi kavramı ortaya çıkmıştır (Çontu, 2006, s.25). Örneğin, İspanya’da yüksek hızlı trenlerin ortaya çıkması ve ülkenin birçok kesimine bu trenlerin gitmesiyle birlikte turizm hareketliliği önceki dönemlere göre büyük bir artış gerçekleşmiştir. İspanya’da hem turist sayısının artmasında hem de turizmin çeşitlenmesinde trenlerin önemli bir rolü olmuştur (Albalade ve Fageda, 2016, s.184).

Öte yandan günümüzde popüler olan tren yolculukları insanların hayatlarına yeni bir renk katmaktadır. Genellikle bir ya da iki gün süren tren yolculuklarında insanlar, kent hayatının yoğunluğundan ve stresinden kurtularak, doğa ile iç içe ve egzotik yerler görmektedir. Kültür, turizm ve tren yolculuğunun birleştiği bu üçgen içerisinde insanların, yaşadıklarını fotoğraf veya video çekerek sosyal medya ortamlarında paylaşmaları, onların hayatına renk katmaktadır. Ayrıca sosyal medyanın insanları etkileyici gücü ve paylaşımların doğallığı, tercih edilen destinasyonun, oraya ait kültürlerin ve tren yolculuğunun da tanıtımına yardımcı olmaktadır (Çakmak ve Altaş, 2018, s.391-392).

Dünyada turistik tren seyahatleri söz konusu olduğunda öne çıkan bazı önemli tren güzergâhları bulunmaktadır. Bunlar arasında Trans Sibirya Demiryolu ilk sırada zikredilebilir. Çünkü söz konusu demiryolu Batı Rusya’yı Sibirya’ya, Uzakdoğu Rusya’ya, Moğolistan’a, Çin ve Japon Denizi’ne bağlayan bir demiryoludur ve Moskova’dan Vladivostok’a yaklaşık 9300 km’lik uzunluğuyla dünyanın en uzun demiryoludur. Aslında söz konusu tren yolu turistik amaçla inşa edilmemesine rağmen günümüzde bu güzergâhta turistik deneyim yaşamak isteyen turistlerin sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Dünyada en ilgi çekici tren güzergâhlarından bir diğeri de Avustralya’nın efsanevi Ghan Ekspresi’dir. Tren kıtanın en güneyindeki Adelaide’den kalkıp kırmızı çölleri, dağları aşp en kuzeydeki Darwin kentine kadar gitmektedir. Tren yolunun toplam uzunluğu 3000 km’yi bulmaktadır. Ghan Ekspresi, 1840’lı yıllardan beri seferlerini sürdürmekte olup her yıl binlerce turist tarafından kullanılmaktadır. Bunun yanında dünyada uzak mesafeli ve manzaralı olup hem ulaşım hem de turizm amaçlı kullanılan birçok tarihi tren de mevcuttur. Eski moda olan bu trenler, nostalji seyahatleri kapsamında yolcu taşımaktadır. Söz konusu trenler dünya üzerinde birbirinden çok farklı yerlerde olsalar dahi turistik demir yolları (Tourist Railway) veya miras demir yolları olarak adlandırılırlar. Örneğin, Narrow Gauge ve Cog Demiryolları’ndan (eski teknolojiyle çalışan trenler) buharlı ve elektrikli lokomotifler, dünyanın her yerinden tren tutkunlarını beklemektedirler (Cook ve Hsu, (M. Tuna, Çev.), 2016, s.141).

Trenle yapılan seyahatlerde trenlerin güzergâhları ve sağladığı imkânlar kadar turistlerin tren seyahatlerinden beklentileri ve trende göstermiş oldukları davranışlar da önem arz etmektedir. Özellikle trendeki insanların davranışlarına ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri Hollanda Demiryolları’na aittir. Hollanda Demiryolları’na ait gerçekleştirilen seyahatler, 30 dakikadan az ve 15 dakikadan fazladır. Bu süre içerisinde tren yolcuları çok farklı aktiviteler gerçekleştirmektedirler. Bu aktivitelere bakıldığında en popüler olanı dışarıya bakmak, okumak ve konuşmak şeklindedir (Netherlands Railways, 2015, s.72-78; Hagen ve Diğ., 2017, s.181).

Bazen tren seyahatleri, turistler için olağanüstü doğal ve kültürel zenginlikler içeren manzaraları yolcularına sunabilmektedir. Bu çekicilikleri görmek için tren dışında başka bir ulaşım ağı bulunmayabilmektedir. Bu tür ulaşım güzergâhlarını oluşturan ve benzersiz manzara sunan tren rotaları oldukça ilgi görmektedir. Örneğin; dünyadaki en

lüks tren olan The Pride of Africa treni Güney Afrika, Cape Town ile Tanzanya, Darüsselam arası çalışmaktadır ve bu tren sırf manzarasından dolayı yol boyunca, sadece tren ya da özel uçakla gidilebilecek birçok alanda molalar vermektedir (Gökpınar, 2014). Aynı şekilde İsviçre ve Avusturya’da Alp Dağları’na yapılan tren seyahatleri oldukça benzersiz manzaralar sunmakta ve bu eşsiz güzellikler sadece tren yolculuğu ile görülebilmektedir.

Diğer yandan tren yolculuğuna dayalı olarak yapılan demiryolu turizmi, gerçekleştiği güzergâhlar ve bu güzergâhlar üzerinde yer alan destinasyonlar için önemli bir gelir sağlamak ve istihdam artışı meydana getirmektedir. Örneğin Fransa’da yılda yaklaşık 4-4.5 milyon kişi demiryolu turizmine katılmakta olup, bu turizm faaliyetlerinden 60 milyon € gelir elde edilmektedir. Fransa’da demiryolu turizminin yaklaşık 1000 civarında iş kolunda istihdam sağladığı belirtilmektedir (Marchi, 2010, s.127-129). Fransa’da 3 önemli demiryolu turizm hattı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Quasi Demiryolu Şirketi tarafından işletilen sistemdir. İkincisi nostaljik lüks trenlerle yapılan demiryolu seyahatleridir. Üçüncüsü ise tur operatörleri tarafından belirli hatlar boyunca işletilen demiryolu tur rotalarıdır (Blancheton ve Marchi, 2013, s.31). Aynı şekilde İsviçre’de de Glacier Expres ve Bernina Ekpres gibi Rhaetian Demiryolu tarafından işletilen demiryolu rotaları oldukça ilgi görmektedir. Bu turizm rotaları yılda yaklaşık 250 iş kolunda istihdam yaratmaktadır. Dünyada demiryolu turizminin geliştiği bir diğer önemli ülke ise Amerika Birleşik Devletleri’dir (ABD). ABD’de 11 milyon yerleşiminin yaşadığı Ohio eyaletinde 30 tren hattında turizme yönelik turlar düzenlenmekte ve yılda 3 milyon turist bu turizm rotalarını kullanmaktadır (Marchi, 2010, s.128).

KURTALAN EKSPRESİ

Türkiye’de demiryolu turizmi daha çok ülkenin batısından doğusuna doğru yapılan ekspres tren seferleri sayesinde ilgi görmeye başlamıştır. En büyük ilgiyi ise İstanbul-Kars arasında düzenli seferlerin yapıldığı ve turistlerin en çok tercih ettiği rota olan Doğu Ekspresi görmüştür. Geçtikleri güzergâhlar boyunca farklı yerler ve kültürler gören turistler, manzara zenginliği açısından da oldukça ilgi çekici olan doğal ortamlardan da geçmektedirler. Trenle seyahat eden turistler, seyahat etkinliklerini özellikle YouTube, Instagram ve Facebook gibi neredeyse herkesin kullandığı sosyal medya araçları vasıtasıyla paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar sayesinde Türkiye’de başta Doğu Ekspresi olmak üzere diğer demiryolu güzergâhları da oldukça ilgi çekici hale gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de demiryolu turizmi ve tren seyahatleri, önemli bir alternatif turizm etkinliğine dönüşebilecek büyük bir potansiyel barındırmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’nin batısından güneydoğusuna doğru yapılan tren seferleri de Doğu Ekspresi kadar ilgi çekici olabilecek potansiyeldedir. Söz konusu güzergâh boyunca en bilindik ve ilgi çekici olanı ise Kurtalan Ekspresi’dir. Kurtalan Ekspresi, Türkiye’nin güneydoğusu ile batısı arasında önemli bir ulaşım aksı olup aynı zamanda Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Tillo, Veysel Karani gibi birçok turizm bölgesine ulaşımı sağlayan önemli bir hattır. Kurtalan Ekspresi, ilk istasyondan son istasyona kadar olan 1212 kilometrelik güzergâh boyunca Ankara, Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Batman ve Kurtalan başta olmak üzere 70’ten fazla durakta hizmet vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) Taşımacılık A.Ş bünyesinde yapılan seferlerde Kurtalan Ekspresi’nde yolculuk, Ankara’dan başlayıp Siirt’in Kurtalan ilçesinde son bulmaktadır.

Sanatçı Barış Manço'nun da adından esinlenerek 1972 yılında kurduğu müzik grubuna adını verdiği Kurtalan Ekspresi, birçok şarkıya, filme konu olmuştur (Gürses, 2017, s.342).

Demir yolu ulaşımında Türkiye'nin en eski hatlarından olan Kurtalan Ekspresi ile yolculuk 23 saatte tamamlanmaktadır. Kurtalan Ekspresi, haftanın beş günü hizmet vermektedir. Ankara'dan pazartesi, çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi günleri saat 10:42'de; Kurtalan'dan pazartesi, çarşamba, cuma, cumartesi ve pazar günleri saat 08:00'de hareket etmektedir. Trende dört çeşit vagon mevcuttur (Foto 1). Bunlar; pulman, örtülü kuşetli, yataklı ve yemekli vagonlar şeklindedir (TCDD, 2018).

Foto 1: Kurtalan Ekspresi ve Güzergâhından Görünümler.

Öte yandan Kurtalan Ekspresi ile her yıl önemli oranda yolcu ve yük taşımacılığı yapılmaktadır. Özellikle yük taşımacılığında bölge için oldukça önemli işlevler gören Kurtalan Ekspresi, karayolu ulaşımının bölgede gelişmediği 1980'li yıllara kadar, neredeyse alternatifsiz bir ulaşım hattı oluşturmaktaydı. Karayolu ve havayolu ulaşımının gelişmesiyle birlikte kan kaybı yaşayan demiryolu hattı, son yıllarda tren hızlarının artması ve trenlerin konforlu hale gelmesiyle tekrar ilgi görmeye başlamıştır. Kurtalan Ekspresi, yolcu taşımacılığı bakımından ele alındığında, hattın 2015 yılında 8414, 2016'da 7672 ve 2017 yılında ise 9320 yolcu taşıdığı görülmektedir. Yük taşımacılığında ise 2015 yılında 3610 vagon ve 132.450 ton, 2016'da 401 vagon ve 11500 ton, 2017 yılında ise 675 vagon ve 18800 ton yük taşınmıştır (TCDD Kurtalan Gar İşletmesi, 2018). Hat boyunca genel olarak yardımlaşma kömürleri, askeri malzeme, Kurtalan Çimento Fabrikası için çimento hammaddesi ve çeşitli madenler, en fazla taşınan yükler arasında yer almaktadır.

BULGULAR

Kurtalan Ekspresi Güzergâhı Boyunca Yer Alan Turizm Destinasyonları ve Yapılabilecek Turizm Aktiviteleri

Ülkelerin kültürü, gelenek ve görenekleri, tarihi ve doğası toplum açısından son derece önemlidir. Günümüzde neredeyse tüm dünyada yerel kültürlerle, gelenek ve göreneklere, tarihi yapılara, kültürel zenginliklere, özgün doğal

yapılara büyük bir önem verilmektedir. Ülkeler sahip oldukları bu zenginlikleri koruyup yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için sürdürülebilir turizm anlayışıyla değerlendirmektedir. Doğru turizm politikalarıyla bu zenginlikler gün yüzüne çıkartılarak sosyal ve ekonomik gelişmişlik de sağlanmaktadır. Son yıllarda ülkelerin doğal ve kültürel zenginliklerini keşfetmek için trenle seyahat etmek oldukça popüler hale gelmiştir. Tren seyahatleri esnasında farklı doğal ve kültürel ortamlarla tanışan turistler, bu yolculuklardan oldukça keyif almaktadır.

Türkiye’de 74 yıldır kesintisiz hizmet veren Kurtalan Ekspresi, ülkenin batısı ile güneydoğusunu birbirine bağlamaktadır (Şekil 1). Doğal ve kültürel açıdan çok zengin öğeler barındıran birçok yerleşim yerinden geçen Kurtalan Ekspresi, yolcularına çok güzel doğal ve kültürel manzaralar sunmaktadır.

Şekil 1: Kurtalan Ekspresi güzergâhı ve güzergâh üzerinde yer alan önemli yerleşmeler.

Demiryolu ulaşımı açısından son derece önemli roller üstlenen Kurtalan Ekspresi, aynı zamanda ulusal ve uluslararası turizme alternatif olabilecek birçok turizm destinasyonundan veya yakınlarından geçmektedir. Kurtalan Ekspresi güzergâhı üzerinde yer alan Diyarbakır, Batman, Siirt, Elazığ, Malatya gibi yerleşmeler tarihi, kültürel, gastronomi, el sanatları, dini, geleneksel yaşam, kır yaşamı, sivil mimari, biyoçeşitlilik, jeomorfolojik oluşumlar, yaban hayat, doğal peyzaj gibi birçok turizm çekiciliğini bünyelerinde barındırmaktadır. Aynı şekilde doğrudan Kurtalan Ekspresi rotasında yer almasa da bu güzergâha alternatif ulaşım rotalarıyla kolaylıkla ulaşılabilen önemli yerleşmeler de bu rota üzerinde bulunmaktadır. Mardin, Urfa, Şırnak gibi iller, Kurtalan Ekspresi güzergâhına çok yakın konumlarda yer almaktadır. Dolayısıyla Bu sahalar da rota kapsamında değerlendirilebilir. Buralarda inanç turizmi, sivil mimari, geleneksel yaşam, el sanatları ve gastronomik zenginlikler bakımından dünyaca tanınan yerleşmeler bulunmaktadır. Bütün bu zenginlikler, Kurtalan Ekspresi rotası sayesinde tematik bir turizm rotasıyla bütüncül bir şekilde alternatif turizm rotası dahilinde turizm amaçlı kullanılabilir.

Bu bağlamda güzergâh boyunca önemli turizm yöreleri ve çekicilikleri ile yapılabilecek turizm aktivitelerini şu şekilde açıklamak mümkündür:

Kültürel, Tarihsel Alanlar ve Çekicilikler: Kurtalan Ekspresi'nin ana ulaşım aksını ve yönünü Güneydoğu Anadolu Bölgesi oluşturmaktadır. Diyarbakır, Batman ve Siirt güzergâh üzerinde yer alan illerdir. Güzergâh çevresinde yer alan illerle birlikte Kurtalan Ekspresi, neredeyse bütün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni etkisi altına almaktadır. Bilindiği üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi, tarih öncesi çağlardan günümüze birçok uygarlığa ve çok tanrılı dinler ile üç büyük dine ait kültür varlıklarına ev sahipliği yapmış kadim bir medeniyet bölgesi ve mozaik alanıdır. Birçok medeniyete dair izler taşıyan Diyarbakır Kalesi ve Surları, Silvan Hasuni Mağaraları, Boşat Kalesi, Dicle Köprüsü, Malabadi Köprüsü, Hasankeyf mağara yerleşmeleri, Hasankeyf Kalesi, Tillo Kalesi, Mardin Kalesi, Zarzavan Kalesi, Hüsrevpaşa Hanı, Şanlıurfa Kalesi, Gümrük Han, Harran antik kenti, Nemrut Kommagene Krallığı kalıntıları, Harput Kalesi gibi kültürel öğeler büyük bir zenginlik oluşturmaktadır. Söz konusu kültürel zenginlikler rota boyunca ziyaret edilmesi gereken turizm çekicilikleri arasında yer alır.

Arkeolojik Kalıntılar: Rota üzerinde veya yakınında yer alan arkeolojik kalıntılar insanlık tarihine ışık tutacak türdendir. Şanlıurfa Göbeklitepe, Harran, Hassek, Lidar, Titriş kalıntıları, Diyarbakır Çayönü, Siirt Erzen Ören Yeri, Silvan Hasuni mağaraları ile Hasankeyf antik yerleşme izleri medeniyet tarihi için oldukça önemli olup rota üzerinde görülmesi gereken sahalardır.

Kırsal Doku: Güzergâh boyunca yer alan birçok köy ve kasabada tarım ve hayvancılığa göre şekillenen kırsal mimari ve yaşam binlerce yıldır çok fazla değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır. Bazalttan yapılan Diyarbakır köy evleri, kalkerden inşa edilen Midyat ve Mardin evleri, cas malzemeden yapılan Siirt köy evleri kırsal yaşama dair derin izler taşıyan örneklerdir.

Tarihi Kentler: Kurtalan Ekspresi rotası üzerinde Elazığ, Diyarbakır, Batman, Mardin ve Siirt gibi çok zengin sivil mimari eserler, tarihi çarşılar, meydanlar ve anıtsal yapılar barındıran önemli kentler bulunmaktadır. Diyarbakır taş evler, Siirt cas evler, Mardin ve Midyat evleri, Diyarbakır Taşhan, Siirt Peynirciler Çarşısı, Diyarbakır Dağkapı Meydanı, Midyat Kuyumcular Çarşısı, Diyarbakır Bakırcılar Çarşısı gibi kent sembolleri turistler için oldukça cazip ürünler ve görsellikler barındırmaktadır.

Somut Olmayan Kültür Mirası: Saha el sanatları, gastronomi kültürü, göç ritüelleri gibi somut olmayan kültürel miras açısından saha oldukça zengindir. Hatta denilebilir ki bu bakımdan Türkiye'nin en özgün yerleri bu güzergâh üzerinde yer almaktadır. Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Elazığ gibi kentlerde bakır ve telkâri işlemeciliği, taş ustalığı, dokumacılık, yemenicilik, nakış işlemeciliği gibi el sanatları oldukça özgün öğeler barındırmaktadır. Söz konusu rota boyunca gastronomik açıdan Türkiye'nin en zengin kentleri yer almaktadır. Diyarbakır Ciğeri, Kebabı ve Kadayıfı, Urfa Kebabı, Çiğköftesi ve Ciğeri, Siirt Büryan Kebabı, Mardin Kaburgası gibi birçok yöresel ve çokça bilinen kırmızı ete dayalı yerel lezzetler, turizm açısından büyük bir çekicilik barındırmaktadır (Arınç, 2017, s.97). Ayrıca söz konusu kentler, aromatik bitki çeşitliliği bakımından son derece zengin olup bunlar yemek kültürünü oldukça şekillendirmişlerdir. Rota boyunca sıklıkla karşılaşılabilecek somut olmayan kültürel miraslardan biri de göçebe kültürüdür. Zira Siirt, Diyarbakır, Mardin gibi illerde küçükbaş hayvancılıkla geçinen çok sayıda göçebe de yaşamaktadır.

Doğal Değerler: Kurtalan Ekspresi, Ankara-Kurtalan tren yolculuğu boyunca doğal çekiciliği son derece yüksek olan birçok güzelliği yolcularına sunmaktadır. Manzara kalitesi çok yüksek olan birçok doğal peyzaj alanı, rota boyunca yer almaktadır. Dağlık sahalara, yaylalar, platolar, doğal göller, baraj gölleri, çeşitli vadi oluşumları, ovalık sahalara, ormanlar ve çeşitli bitki örtüleri, rota boyunca gözlemlenebilecek çekiciliklerdir. Güzergâh boyunca Akdağlar, Uzunyayla Platosu, Malatya Ovası, Uluova, Hazar Gölü, Güneydoğu Toros Dağları, Diyarbakır Havzası gibi çok önemli jeomorfolojik sahalardan geçilmektedir. Rota üzerindeki Siirt, Batman, Elazığ ve Diyarbakır gibi yörelerde rafting, kano, yamaç paraşütü, dağ tırmanışı, kaya tırmanışı, trekking, su sporları gibi doğa temelli turizm aktiviteleri için çok elverişli alanlar mevcuttur (Foto 2).

Endemik Türler: Rotanın odak noktasını oluşturan Siirt, Batman, Diyarbakır, Mardin, Şırnak gibi iller, iklimatik açıdan birbirinden çok farklı özellikler göstermektedir. Kuzeye yani Güneydoğu Toroslara ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne yaklaştıkça daha yağışlı ve serin bir iklim hüküm sürerken güneye doğru gidildikçe ise daha kurak ve sıcak iklim şartları belirginleşmektedir. Bu durum zengin bir floranın oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu bakımdan rota boyunca tren yolcuları zengin bir bitki çeşitliliğine ve çok sayıda endemik türe rastlama imkânı bulabilmektedir. Örneğin sadece Siirt ve Kurtalan civarlarında yaklaşık 1000 bitki ve hayvan türü bulunurken, 50'ye yakın endemik bitki türüne rastlanmaktadır (Alkan, 2018, s.483).

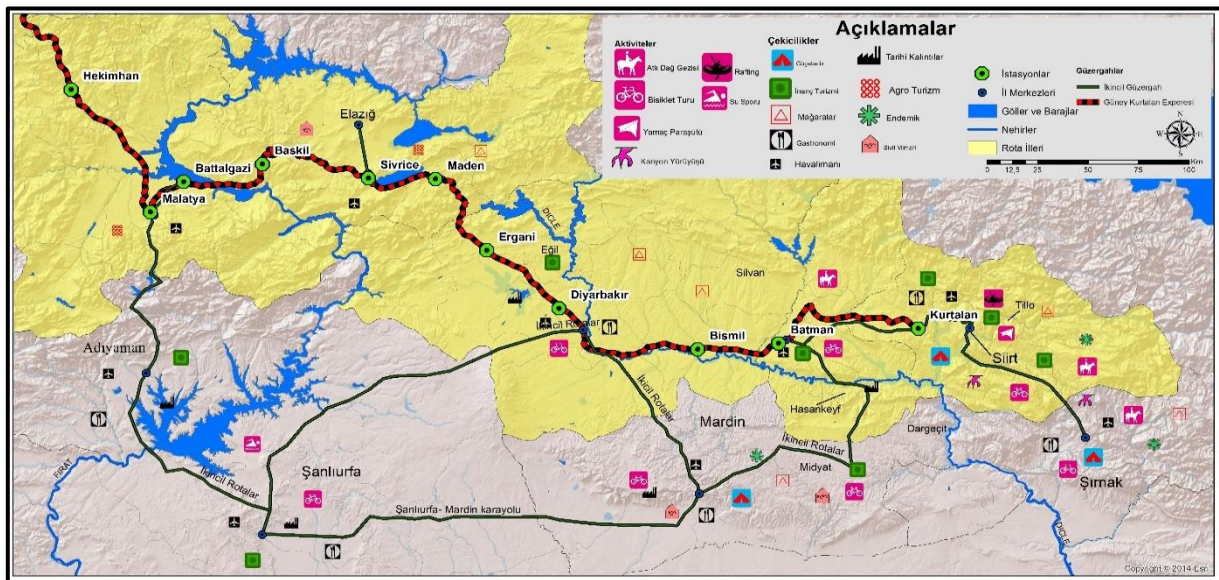

Foto 2: Kurtalan Ekspresi Güzergâhı ve Yakın Çevresinin Turistik Değerleri [1) Botan Vadisi Yamaç Paraşütü, 2) Botan Vadisi Rafting, 3) İbrahim Hakkı Hazretleri Türbesi, 4) Diyarbakır Ciğer Kebabı (<http://www.tekkapicigercisi.com/index.php/tek-kapicigercisi>), 5) Eğil Peygamberler Diyarı (Süleyman Tutuş, <https://www.fotografurk.com/diyarbakir-egil-baraji-p331756>) 6) Yerel el sanatı: Telkâri İşlemeciliği 7) Hasankeyf Mağara Yerleşmeleri 8) Midyat İnanç Merkezi 9) Mardin Kent Mimarisi 10) Batman Göçebe Yerleşmeleri 11) Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yeri (<https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/226/30/gobeklitepe#images-7>) 12) Elazığ Hazar Gölü (<http://elazigkulturturizm.gov.tr/TR>)]

Korunan Doğal Alanlar: Korunan alanlar, doğayla birlikte ekosistem hizmetlerinin ve kültürel değerlerin uzun dönem korunmasını sağlamak için yasa veya diğer etkili araçlarca tanımlanmış, ayrılmış ve yönetilen coğrafi alanlardır. Korunan alanlar çevresel ve ekolojik işlevleri yanında sosyal ve ekonomik işlevleri açısından da çok önemli rol oynamaktadır. Bugün dünyanın birçok bölgesinde geleneksel olarak yöre halkları korunan alanlarla iç içe yaşamlarını sürdürmektedir. Bu kesimler, korunan alanların toprak ve suyu koruma, iklim üzerinde olumlu etkiler yapma, şifalı bitkiler içermesi gibi işlevlerinden doğrudan yararlandığı gibi ekoturizm gibi etkinliklerle de ekonomik olarak yararlanmaktadır (Yıldırım ve Erol, 2012, s.102). Kurtalan Ekspresi ile seyahat eden yolcular, rota üzerinde veya yakınlarında birçok korunan alan ve milli park görme fırsatı yakalayabilmektedir. Hazar Gölü, Eğil Peygamberler, Batman Malabadi, Adıyaman Nemrut Dağı, Hz. Veysel Karani ve Siirt Tillo gibi birçok tabiat parkı rota boyunca ziyaret edilebilecek çok özgün sahalardır.

Dini Değerler: Kurtalan Ekspresi'nin ana rotasını oluşturan Siirt, Batman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa gibi iller daha önce de belirtildiği gibi çok tanrılı dinler ile semavi dinlere ev sahipliği yapmış ve bunlara ait birçok kültür varlığını barındıran dini mozaik alanlarıdır. Bu sahalarda günümüze kadar birçok dini ve etnik grup yaşamıştır. Müslümanlar, Yahudiler, Yezidiler, Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler, Ortodokslar, Katolikler gibi dini gruplar ile Türkler, Araplar, Kürtler, Ermeniler, Aramiler gibi birçok etnik grup bu sahalarda yaşam alanı bulmuştur. Dolayısıyla yöre dinler ve etnik gruplar için tam bir mozaik alanı oluşturmaktadır. Diyarbakır Ulu Camii, Meryem Ana Kilisesi, Kırklar Kilisesi, Eğil Peygamber Mezarları, Şanlıurfa Balıklı Göl, Siirt Veysel Karani Türbesi, Tillo İbrahim Hakkı Türbesi, Mardin Kasımiye ve Zinciriye Medreseleri, Mardin Deyrüzzaferan Manastırı, Midyat Mor Gabriel Manastırı rota boyunca ziyaret edilebilecek önemli sembolik yapılardır (Foto 2).

Termal Turizm: Rota boyunca seyahat edenler birçok turizm destinasyonu ve çekicilikleri ile karşılaşabilecekleri gibi sağlık turizmi kapsamında yararlanabilecekleri birçok termal su kaynağı da bulabilmektedirler. Diyarbakır, Batman, Siirt ve Şırnak illeri bu kapsamda birçok termal su kaynağına ve termal tesise sahiptir. Diyarbakır Çermik, Batman Sason, Siirt Billoris, Şırnak Belkızana termal tesisleri söz konusu rotayı kullanan ziyaretçilerin faydalanabileceği tesislerdir.

Şekil 2: Kurtalan Ekspresi rotası boyunca yer alan destinasyonlar, yapılabilecek turizm aktiviteleri ve ikincil rotalar.

Görüldüğü üzere Kurtalan Ekspresi rotası üzerinde ya da yakını boyunca turizme konu olabilecek birçok destinasyon mevcuttur (Şekil 2). Rotanın odak noktasını oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi kültürel, doğal, tarihi açıdan çok zengin bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle güzergâh boyunca turizm aktivitelerine sahne olabilecek birçok turizm çekiciliği mevcuttur. Alternatif turizmin son zamanlarda bu kadar ilgi gördüğü bir dönemde güzergâh boyunca yapılabilecek onlarca alternatif turizm çeşidi bulunmaktadır. Tren yolcuları bir taraftan tren seyahati esnasında hoş vakit geçirip, geçtikleri güzergâhlarda manzaranın keyfini çıkarırken, diğer yandan sahada diledikleri destinasyonlarda birçok turizm aktivitesi de gerçekleştirebilirler.

KURTALAN EKSPRESİ'NİN TURİZM ODAKLI ETKİNLİKLERE KONU OLABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Kitle turizmindeki plansız ve kontrolsüz gelişmelerin yol açtığı olumsuz çevresel etkiler göz önüne alındığında, alternatif turizm türleri için planlama ve sürdürülebilirliğin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bir yöre veya bölgenin turizme sahne olabilmesi için zengin turizm çekiciliklerine sahip olması tek başına yeterli olmayabilir. Zira kitle turizminde olduğu gibi taşıma kapasite aşıldığında doğal ve beşeri çevre üzerinde geri dönüşü olmayan tahribatlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun için turizm hareketliliğinde en önemli süreç olarak planlama dikkat çekmektedir. Planlama, turizmin sadece ekonomik boyutunu değil, aynı zamanda yörenin ekolojik, sosyo-kültürel özelliklerini ve diğer sektörlerini de dikkate alacak, yerel halkı bu gelişme sürecine aktif olarak dahil edecek bütüncül bir çerçevede olmalıdır (Demir ve Çevirgen, 2006, s.153). Turizmde planlama, turizmden sağlanacak faydaların en üst düzeye çıkarılması ve olası sorunların ise asgariye indirilmesini sağlayacak önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. Planlama sayesinde doğal ve kültürel çevrenin korunması ve insanların ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan refahlarının artırılması sağlanabilir.

Bilindiği üzere Kurtalan Ekspresi'nin ana rotasını oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, sahip olduğu eşsiz doğal ve kültürel zenginliklere rağmen Türkiye'nin en az gelişmiş bölgelerinden biridir. Bu ekonomik geriliğin yaşanmasının temel sebeplerinin başında yaşanan terör olayları gelmektedir. Bölgede günümüze kadar yaşanmış terör olayları ve ekonomik sorunların oluşturduğu dezavantajlı durum alternatif turizm faaliyetleri ile ortadan kaldırılabilir. Daha önce de ifade edildiği üzere, tüm dünyada alternatif turizme yönelen turistlerin profilleri incelendiğinde eğitilmiş, gelir düzeyi yüksel ve çevreye karşı duyarlı bir turist profilinin olduğu gözlenmektedir. Bu durum sahada yapılabilecek turizm aktiviteleri için oldukça avantajlı bir durum yaratabilir. Hem Türkiye'de hem de dünyada alternatif turizm içinde önemli bir talep gören demiryolu rotaları, birçok turizm destinasyonu ve turizm çekiciliğini bir arada bulunduran tematik rotalardır. Çevreye karşı duyarlı ve ekonomik düzeyi yüksek olan turistler sayesinde bölgedeki kırsal alanlar ve az gelişmiş sahalar kalkınma imkânı bulurken, bunun yanında zengin doğal ve kültürel miras sürdürülebilir bir şekilde muhafaza edilebilir.

Turizm rotaları çok bileşenli yapıları nedeniyle sistematik bir planlama süreciyle hayata geçirilmelidir. Süreç boyunca ve sonrasında, yerel yönetimler başta olmak üzere tüm aktörlerin özellikle işbirliği ve uygulama sorumlulukları konusunda sergileyeceği irade, rota çalışmalarının bütünselliği ve devamlılığı açısından bir ön koşuldur. Planlanan rotanın, yerel kimliği en doğru şekliyle yansıtması ve güçlendirmesi, koruma ve kalkınma

alanlarını desteklemesi ve sürdürülebilir olması miras korumanın her alanında olduğu gibi ancak ilkeli bir planlama süreciyle mümkündür. Bu süreç, çalışılan alan ve temanın büyüklüğü, çekicilik ve aktivitelerin yoğunluğu ve yerel dinamiklere bağlı olarak değişiklik gösterir. Ancak her koşulda, farklı yerel özelliklere göre uyarlanabilecek bir rota planlama modeli, 4 adımla gerçekleştirilmelidir. Bunlar araştırma ve değerlendirme, altyapı, planlama, gerçekleştirme ve tanıtım şeklinde olmalıdır.

İlk olarak planlanan rota ile ilgili olarak rotaya dâhil edilecek destinasyonlar, tekil yapılar, çekicilikler ve oluşturulacak ikincil rotalar ile ilgili araştırma ve değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Planlanan turizm rotasının içeriği, fiziksel yapısı ve yereldeki etkileri, bölgenin hangi değerleriyle ele alındığına bağlıdır. Analiz şeklinde adlandırabilecek bu adım, esasında rota planlamanın ilk adımı olarak önem taşır. Çünkü bu aşamada bölgenin ne olduğu, değerleri, potansiyelleri ve sorunları anlaşılabilecektir. Buradan edinilen bilgi ise rota kurgusunu yönlendirecek başlıkları ortaya çıkarmaktadır. Bütüncül ve tematik bir bakış açısıyla yapılan analiz süreçlerinden elde edilecek sonuçların rota planlamaya doğrudan hizmet etmesini sağlar. Bir bölgenin geçmişi ve bugününe birlikte bakmak, yerele özgü temaları ortaya çıkarmak, analiz sürecinde amaçlanması gereken adımlardır. Mekânsal, sosyal ve ekonomik koşulların birlikte araştırılması da rota çalışmalarının yerelle uyumunu sağlamak ve sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

Bölgesel araştırma sürecinde, rotanın fiziki açıdan nasıl şekilleneceğini belirlememize yardımcı olan bir diğer adım arazi çalışmalarıdır. Yerinde yapılan incelemeler ve görüşmeler yoluyla gerek rotanın uğrayacağı durak noktaları, gerekse ilerleyeceği güzergâhlara dair önemli izlenimler edinilir. Ayrıca arazi çalışmaları, ana rota etrafında şekillenen ikincil rotaların tespiti için oldukça önemlidir. Rotaların kurgulanması sırasında, turistler için özel aktivite alanları da belirlenmelidir. Özel ilgi alanı olan kullanıcılara yönelik ve zaman zaman uzmanlık da gerektiren aktivitelerin geliştirilebileceği bu alanlar, rota sistemini aktif hale getirecek ve yerel ekonomiyi destekleyecek odaklar olarak düşünülebilir. Bu nedenle, belirlenmelerinin ardından lokal ölçekli projelerle etkinleştirilmeleri, güçlü tanıtım yöntemleriyle rota bütününe entegre edilmeleri önemlidir. Öte yandan planlanan rotanın yerelin ihtiyaçlarına yanıt vermesi, özgün değerlere duyarlı yaklaşması, kısacası bölgede yenilik yaratması gibi temel amaçlara yönelik düzenlenmesi gerekmektedir. Başta kırsal alanda olmak üzere bölgenin ekonomik potansiyelleri, sosyal beklentiler gibi başlıklar günümüz koşullarını ortaya koymak için değerlendirilmelidir.

Oluşturulacak turizm rotasında araştırma ve değerlendirme süreci tamamlandıktan sonra ele alınması gereken ikinci önemli süreç ise turizme konu olan alanın altyapı durumudur. Bilindiği üzere herhangi bir sahanın turizm hareketliliğine sahne olabilmesi için tek başına doğal ve kültürel çekiciliklerin varlığı yeterli olmayabilir. Sahadaki ulaşım, haberleşme, konaklama altyapısının uygun olması gerekmektedir. Altyapı hizmetlerinin iyi olduğu destinasyonlarda turizm gelirleri ve turizm hareketliliği çok daha fazla olabilmektedir. Bu bakımdan ele alındığında Kurtalan Ekspresi'nde kullanılan trenlerin standartları ve hizmet kalitesinin geliştirilmeye ihtiyacı olduğu gözlenmektedir. Kompartımanlardaki internet hizmeti, haberleşme olanakları, yemek ve yatak hizmetlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan rotanın odağını oluşturan Siirt, Batman, Diyarbakır, Mardin, Şırnak gibi illerde turistlerin ve turizm organizatörlerinin ihtiyaçlarına uygun ulaşım, haberleşme, konaklama ve diğer turizm altyapılarının yetersiz olduğu gözlenmektedir. Bunun için sahada doğal ve kültürel dokuya uygun butik otel, pansiyon

gibi konaklama tesislerinin inşa edilmesi ve temiz su, telefon, tuvalet, ulaşım araçları, piknik, kamp yerleri gibi olanakların rotalar boyunca sağlanması gerekmektedir. Bölgede tematik rotalar boyunca alternatif turizm etkinliklerinin yapılabilmesi için bütüncül bir şekilde altyapı yatırımlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Kurtalan Ekspresi rotası ve ona bağlanan ikincil rotalar boyunca yapılacak turizm türleri ve aktiviteleri, araştırma ve değerlendirme süreciyle tespit edilip, altyapı durumu belirlendikten sonra üçüncü aşamada doğru ve sürdürülebilir turizm planlamaları ile Kurtalan Ekspresi rotası turizme kazandırılmalıdır. Bunun için belediyelerin, valiliklerin, sivil toplum örgütlerinin, odaların, bakanlıkların ve yerel halkın sürece dâhil olduğu ve eşgüdüm içerisinde hareket ettiği bütüncül bir planlama anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Ana malzemesi kültürel ve doğal miras olan turizm rotalarının oluşturulmasında bu mirasların geleceğe taşınması adına planlama oldukça önemlidir. Bu nedenle, tüm rota planlama ve karar alma süreçlerinde, özgün bölge değerleri ve kaynaklarına karşı duyarlı bir tavır geliştirmek ve rota çalışmasının sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ilkeli ve uygulanabilir bir planlama benimsenmelidir. Bunun için rotada ön plana çıkarılacak tekil veya bütünsel çekicilikler, yoğun olarak gerçekleştirilecek aktiviteler, turizme açılacak doğal alanlar çok dikkatli bir şekilde planlanıp, doğal ve kültürel çekiciliklerin zarar görmemesi doğru bir planlama anlayışıyla sağlanabilmelidir.

Son aşamada rota ile ilgili araştırma ve değerlendirme, altyapı analizi ve planlama süreçleri tamamlandıktan sonra ise gerçekleştirme ve tanıtım süreci ile saha turizm hareketliliğine hazır hale getirilmelidir. Rotanın hayata geçirilmesi ve sonrasında sürekli bir tanıtım stratejisinin uygulanması, geniş çerçevede yönetim ve gerçekleştirme aşaması olarak düşünülmelidir. Uygulama aktörlerinin belirlenmesinden, kurgu aşamasında verilen kararların mekânda gerçekleştirilmesine ve rotanın sunulmasına kadar çok boyutlu bir yönetim sürecinin iyi işletilmesi, turizm rotasının amaçlarına da gerçek anlamda ulaşılmasını sağlar. Turizm rotalarının hayata geçirilmesi, özellikle bölge ölçekli çalışmalarda çok aktörlü süreçler gerektirir. Başta kültürel ve doğal mirastan sorumlu kurumlar, idari birimler ve yerel halk gibi geniş bir paydaşlar toplama, uygulama süreci boyunca eşgüdüm içinde ve ortak ilkeler doğrultusunda çalışmalıdır. Ancak bu şekilde, bölge kimliğini tanıtım ve lokal projelerle güçlendirerek gelişen sürdürülebilir bir rota sistemi uygulanır. Böylece, hayata geçirilmesinden bir süre sonra işlevsiz hale gelen turizm güzergâhlarından farklı bir süreklilik ve nitelik elde edilmiş olur. Bütün bu süreçler sağlıklı bir şekilde gerçekleştiği takdirde Kurtalan Ekspresi rotası, hem keyifli bir tren yolculuğu yapılmasını sağlarken hem de güzergâh üzerinde veya yakınında birçok doğal ve kültürel alanın görülmesi ve çeşitli aktiviteler aracılığıyla turistlerin sahada deneyimler gerçekleştirerek alternatif turizm hareketliliğini gerçekleştirmeleri için oldukça önemli işlev görebilir.

SONUÇ

Trenle seyahat olgusu son yıllarda tüm dünyada ilgi gören önemli bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştır. Herhangi bir bölgenin veya yörenin tarihi, gelenek-görenekleri, kültürel ve doğal değerlerini keşfetmek adına trenle seyahat etmek popüler bir hale gelmiştir. İnsanlar, tarihi, kültürel ve doğal değerleri keşfederken başka insanların sosyal medya ortamlarında paylaştıkları fotoğraf ve videolardan etkilenerek aynı etkinlikleri kendileri de yapmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya platformlarında turizme ait etkinliklerin paylaşımı pek çok turistik değere ve destinasyona önemli derecede katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan ele alındığında Kurtalan Ekspresi rotası üzerinde yer alan birçok

turizm destinasyonu, çok çeşitli aktivitelerin yapılması için oldukça iyi bir potansiyele sahiptir. Yaklaşık 75 yıldır Türkiye'nin batısından güneydoğusuna doğru yapılan bu tren seferleri, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan oldukça önemli işlevler üstlenmiştir. Filmlere, şarkılara konu olan, geçmişe ait birçok anı barındıran Kurtalan Ekspresi bir ulaşım güzergâhından öte bir değer taşımaktadır. Birçok kültür sahasından ve çok çeşitli doğal çekicilikleri barındıran coğrafyalardan geçen Kurtalan Ekspresi, Türkiye'de demiryolu turizminin gelişmesinde önemli işlevler üstlenebilir. Son yıllarda başta Doğu Ekspresi olmak üzere ülkedeki uzun demiryolu rotalarına büyük bir ilgi olduğu düşünüldüğünde, Kurtalan Ekspresi, Güneydoğu'ya ve Mezopotamya'ya olan turizm hareketliliğinin merkezinde yer alabilir.

Daha önce de ifade edildiği üzere Kurtalan Ekspresi'nin odak noktasını oluşturan Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin, Şırnak gibi iller, çok zengin doğal ve kültürel mirasa sahip olmalarına rağmen, söz konusu alanların dünyada pek fazla tanınmayışı ve içerisinde oldukları bölgenin kalkınmada geri kalmış oluşu bir tezat gibi gözükmemektedir. Bunun en önemli sebebi Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda 1983 yılından beri PKK adını taşıyan ve şiddet yöntemleri kullanan bir terör örgütünün ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Gerçekten de bu süreçte Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gelişmesi duraklamış, çok fazla göç vermişlerdir (Arınç, 2017, s.104). Terörün oluşturduğu şiddet ortamından dolayı asayiş ve ulaşım sorunları yaşanmış, bu da ekonomik faaliyetleri etkilemiş, turizm gibi olguları da neredeyse başlamadan bitiren bir sürece dönüştürmüştür. Ancak son yıllarda terör olaylarının ivme kaybetmesi, bölgede güven ve istikrarın sağlanması ile birlikte yeniden bir canlanma başlamıştır. Uzun zamandır duraklayan kalkınmayı yeniden başlatabilmek için bir çıkış kapısı gerekmektedir ki bu da turizmdir. Turizm sayesinde bölgedeki özgün değerler, yerel çekicilikler gün yüzüne çıkartılarak sürdürülebilir bir şekilde ekonomik bir kalkınma gerçekleştirilebilir. Bunun için sahada çok istekli bir yerel ve bölgesel yönetim, genç ve dinamik bir nüfus ve turizme açık bir toplumsal yapı da söz konusudur. Bu bakımdan Kurtalan Ekspresi gibi değişik ve alternatif turizm konseptleri, sahadaki turizm çekiciliklerinin turizme sahne olabilmesi için anahtar bir rol üstlenebilir.

KAYNAKLAR

- Albalate, D., Fageda, X. (2016). High Speed Rail and Tourism: Empirical Evidence from Spain, *Transportation Research Part A*, Vol.85, 174–185.
- Alkan, A. (2018). Orta ve Aşağı Botan Vadisi'nin Ekoturizm Potansiyeline Analitik Bir Yaklaşım, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Nisan 2018 22(Özel Sayı)*: 475-499.
- Arınç, K. (2017). Unesco Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir Öneri: Bitlis Gastronomi Kenti, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/29*, p. 87-106.
- Baykal, F. (2015). Uluslararası Turizm Ulaştırmasının Akış Yönü ve Dağılışı Dokusu, *Ege Coğrafya Dergisi*, 24(2), 57-68.
- Blancheton, B., Marchi, J. J. (2013). The Three Systems of Rail Tourism: French Case, *Tourism Management Perspectives*, Vol. 5, 31–40.

- Bruwer, J. (2003). South African Wine Routes: Some Perspectives On the Wine Tourism Industry's Structural Dimensions and Wine Tourism Product, *Tourism Management*, 24 (4): 423-435.
- Çakmak, V., Altaş, A. (2018). Sosyal Medya Etkileşiminde Tren Yolculukları: DOĞU EKSPRESİ ile İlgili Youtube Paylaşım Videolarının Analizi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Vol. 6/1, 390-408.
- ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayını, 2015.
- Cenamora, I., Rosa, T., Núñez, S., Borrajo, D. (2017). Planning for Tourism Routes Using Social Networks, *Expert Systems with Applications*, 69, 1–9.
- Ceylan, V., Ceylan, F., Yaman, M., (2018). 70 Yıl Sonra Gelen Değişim: Doğu Ekspresi Yolculuğunun Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi, *1.Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı*, 01-03 Kasım 2018, 134-144, Sapanca, Turkey.
- Çontu, M. (2006). *Alternatif Turizm Çeşitleri ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Cook, R., Hsu, C., & Marqua, J. (2016). *Konaklama ve Seyahat İşletmeciliği*. (M. Tuna, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, C; Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gao, Y., Su, W., Wang, K. (2018). Does High-Speed Rail Boost Tourism Growth? New Evidence from China, *Tourism Management*, Vol. 72, 220–231.
- Gökpinar, T. (2014). Rüya Gibi Bir Tecrübe İçin Seyahat Etmek İsteyeceğiniz 16 Tren Hattı. <https://onedio.com/haber/daha-rahat-yolculuk-sekli-bulamayacaginiz-16-demiryolu-hatti-301840>, (Erişim Tarihi, 05.10.2018).
- Gülbay, F. (2016). Alternatif Turizme Genel Bir Bakış, *1. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı*, 07-09 Nisan 2016, 217-222, Erzincan.
- Gürses, F. (2017). Müzikte Siyasal Söylem ve Türkiye’de Anadolu Rock: “Cem Karaca ve Barış Manço” Örneği (1960-1980), *International Journal of Social Science*, Number: 56, 325-350.
- Hagen, M., Bruyn, M., Elsen, E. (2017). The Power of a Pleasant Train Journey. *Transportation Research Procedia*, Vol. 26, 177-186.
- Hayes, D., MacLeod, N. (2008). Putting Down Routes: An Examination of Local Government Cultural Policy Shaping the Development of Heritage Trails, *Managing Leisure*, vol. 13, 57-73.
- Kervankıran, İ. (2013). *Coğrafya Eğitimi ve Turizm İlişkisi, 21. Yüzyılda Değişen Yaklaşımlar ve Coğrafya Eğitimi*, (Eds. Özey, R., Tuna, F. ve Özgen, N.) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kervankıran, İ., Çuhadar, M. (2014). Turizm Rotalarının oluşturulmasında Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Önemi, *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 04-05 Nisan 2014, 576-589, Kuşadası, Aydın.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023.

Lourens, M. (2007). Route Tourism: A Roadmap for Successful Destinations and Local Economic Development, *Development Southern Africa*, 24 (3): 475-489.

Marchi, J.J. (2010). *Le Tourisme Ferroviaire A Petite Vitesse*. Ph.D. thesis, Université Montesquieu Bordeaux IV, France.

Meyer, D. (2004). *Tourism Routes and Gateways: Key Issues for The Development of Tourism and Gateways and Their Potential for Pro-Poor Tourism*. London: Overseas Development Institute, 1-30.

Nemeth, D. J., Che, D. (2013). Alternative Tourism Geographies: Leveraging the Ironic Case of Pennsylvania's Route 666 for Economic Development, *Applied Geography*, Vol. 45, 109-118.

Netherlands Railways, (2015). Annual Report 2015, https://www.nsjaarverslag.nl/FbContent.ashx/pub_1000/.../NS-annual-report-2015.pdf, (Erişim Tarihi: 14.09.2018).

Özgüç, N, (2017). *Turizm Coğrafyası, Özellikler ve Bölgeler*, Çantay Kitapevi: İstanbul.

Özkaya, F, D., Özkaya, M, T., Tunahioğlu, R., Bayar, R., Tunahioğlu, E. (2018). Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağı Yemekler Rotası, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Vol. 6/3, 263-274.

Rodríguez, B., Molina, J., Pérez, F., Caballero, R. (2012). Interactive Design of Personalised Tourism Routes, *Tourism Management*, Vol. 33, 926-940.

Rota, Y. (2013). Demiryolu ve Turizm, Demiryolu Taşımacılığı Derneği, <http://www.dtd.org.tr/blog/26/demiryolu-ve-turizm> (Erişim Tarihi: 12.12.2018)

Sarı, Y., Kılıçlar, A., Seçilmiş, C. (2011). Yüksek Hızlı Tren (YHT) Yolcularının Kişisel Değişkenler Açısından Memnuniyet Algılamalarının Değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22 (2), 127-138.

Stoddart, H. I. (2008). *Route Tourism and Local Economic Development in South Africa: The Magalies Meander and The Crocodile Ramble*, University of the Witwatersrand, Faculty of Humanities in fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Arts, Johannesburg, South Africa.

TCDD, Ana Hat Trenleri, (2018). <http://www.tcddtasimacilik.gov.tr/trenler>, (Erişim Tarihi: 24.09.2018).

TCDD Kurtalan Gar İşletmesi, (2018). Kayıtlı Kurum Resmi Verileri.

Van Hagen, M., De Bruyn, M., Ten Elsen, E. (2017). The Power of a Pleasant Train Journey, *Transportation Research Procedia*, Vol. 26, 177-186.

World Tourism Organization, (2018). <http://marketintelligence.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2018>, (Erişim Tarihi: 27.08.2018).

Yıldırım, T, H., Erol, Y, S. (2012). Korunan Alanlar, Ekolojik İşlevleri ve Geleceğe Yönelik Tahminler, *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5 (2), 101-109.

Zoğal, V. (2014). Seferihisar’da Turistik Ürün Çeşitlendirmesi ve Bütünleşik Turizm Olanakları. VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi. Kuşadası / Aydın

<http://www.tekkapicigercisi.com/index.php/tek-kapi-cigercisi>, (Erişim Tarihi: 13.12.2018).

<http://elazigkulturturizm.gov.tr/TR-58577/su-turizmi.html>, (Erişim Tarihi: 09.09.2018).

<https://www.fotografturk.com/diyarbakir-egil-baraji-p331756>, (Erişim Tarihi: 14.12.2018).

<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/226/30/gobeklitepe#images-7>, (Erişim Tarihi: 14.12.2018).

An Alternative Tourism Route: Kurtalan Express

Adnan ALKAN

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Siirt/Turkey

Extensive Summary

In recent years, the interest of tourists in pristine natural environments and cultural heritage sites, the efforts of tourism enterprises to diversify products to attract more tourists, the plans of national tourism organizations and public local governments to create alternative tourism places has brought up the concept of "tourism roots / routes" to the agenda. Tourism routes are a kind of travel that brings together a range of different attractions and makes it possible for visitors to travel from one place to another to mobilize regional tourism. Tourism routes differ in terms of distance and area covered. It can also create a good opportunity for the economic development of underdeveloped regions, with local, regional and international routes and with significant touristic resources. The routes help in the underdeveloped areas to pay attention to the places visited in rural areas, to reduce the density of popular areas, to be aware of historical values or other thematic attractions in a region and to be evaluated as tourist attractions. The main purpose of the tourist routes is to connect the tourist activities which are not enough for each of them to spend their time in the area and to spend their time alone. Furthermore, it is a very important method for tourism to have high tourism potential but not enough tourism movements. Tourists visiting a region can quickly and easily access important information such as where they are, where they can be reached from one place to another by the shortest and easiest way, where the region is worth seeing. Thus, a stronger and synergistic touristic attraction can be created and tourism centres can become a tourism destination in a collective manner.

Tourism routes based on thematic or product can be examined under two topics. Product-based routes are traditionally local routes and are designed to increase sales of products. Food and beverage products such as Canada Waterloo-Wellington Beer Route, South Africa Wine route, Austria Bregenzerwald cheese route, and Turkey Olive route can be the example for product-based routes. The routes that are designed for thematic consideration of the image of a region are the routes that combine many regions and tourist attractiveness. Thematic routes are designed by evaluating together several themes such as nature, culture, gastronomy, handicrafts, local architecture, and religion. The most well-known of the thematic routes are the Mozart Route in Austria, the Andalusian Heritage Route in Spain, the Viking Route in Scandinavia. Moreover, different thematic tourism routes such as Mimar Sinan, Saint Paul, and Lycia routes are available in Turkey to make alternative tourism plans.

On the other hand, there are some transportation vehicles and axes along the tourist routes that have taken part in alternative tourism activities all over the world. Especially the old railway lines serve today in certain locations. Some of the active railroads attracting tourists due to their important attractions have also been exposed to an intensive tourism movement.

Recently, the demand for alternative tourism routes of tourists in Turkey has increased considerably. At the beginning of this route comes time for express rail extending to the east to the west of Turkey. These express routes link west and east of the country. It also crosses the natural, cultural and historical areas, which are extremely interesting for tourism. Kurtalan Express is one of the important routes of the mentioned railway routes. Kurtalan Express started the transportation activities in 1944. In the beginning, while the transportation from Istanbul to Kurtalan was being carried out, this activity was realized in the form of Ankara-Kurtalan. Kurtalan Ekspres the subject of songs and movies, is an important transport axis in Turkey's southeast and west. At the same time, this Ekspres is an important line that provides access to the tourism region such as Mardin, Hasankeyf, Diyarbakir, Tillo and Veysel Karani. The main purpose of the study is to evaluate Kurtalan Express, which is a transportation route for a long time, in a way that can be the subject of tourism. Thus, this study contributes to eliminating the backwardness of the South-eastern Anatolia Region through tourism. The change in tourism motivations in recent years clearly shows that Kurtalan Express can be an important alternative tourism route due to the increasing demand for authentic and different tourism routes and has a potential to create new tourism targets. According to the findings of the study, many areas of the Kurtalan Express route are to be of great interest in terms of tourism. Thus, it was understood that they could be a tourism centre with the right tourism policies.

As a matter of fact, it is possible to list the tourism attractions and activities along the route as follows.

Cultural, historical areas and attractions: Cultural elements, such as Diyarbakir Castle and City Walls, Silvan Hasuni Caves, Tigris Bridge, Malabadi Bridge, Hasankeyf Cave, Tillo Castle, Mardin Castle, Zarzavan Castle, Husrevpasa Khan, Sanliurfa Castle, Harran Ancient City, Nemrut Commagene Kingdom ruins of Harput Castle which have many traces of civilization, constitute a great wealth. These cultural riches are among the tourism beauties that must be visited along the route.

Rural texture: Rural architecture and rural life, which are shaped by agriculture and animal husbandry in many villages and towns along the route, have survived for years without experiencing much change. Diyarbakir village houses made of basalt, Midyat and Mardin houses built from limestone, Siirt village houses made of cas material are examples of deep-rooted rural life.

Intangible cultural heritage: The area is rich in terms of intangible cultural heritage such as handicrafts, gastronomy culture and migration rituals. Therefore, the most unique places in our country are located on this route. Copper and filigree processing, stone craftsmanship, weaving, weaving, embroidery handicrafts such as handicrafts, Diyarbakir, Mardin, Siirt, Sanliurfa, and Elazig are located in cities such as. These are quite original items.

Natural values: Kurtalan Express offers many beautiful attractions to its passengers during the Ankara-Kurtalan train journey. Many important geomorphological sites such as Akdağlar, Uzunyayla Plateau, Uluova, Hazar Lake, Southeast Taurus Mountains, Diyarbakir Basin are seen along the route. There are many convenient areas for rafting, canoeing, paragliding, mountain climbing, rock climbing, trekking and water sports in places such as Siirt, Batman, Elazığ, and Diyarbakir along the route.

Endemic species: Siirt, Batman, Diyarbakır, Mardin, and Şırnak, which are the focal points of the route, show very different characteristics in climatic terms. A more wet and cool climate prevails as it approaches the North, the Southeastern Taurus, and the Eastern Anatolia Region, while the more drought and warm climatic conditions are observed to the south. This allows a rich flora to form.

Protected natural areas: Passengers traveling by Kurtalan Express have the opportunity to see many protected areas and national parks on or near the route. The nature parks such as Hazar Lake, Eğil Peygamberler, Batman Malabadi, Adiyaman Nemrut Mountain, Hz. Veysel Karani and Siirt Tillo are very unique sites that can be visited along the route.

Religious values: The main route of Kurtalan Express, such as Siirt, Batman, Diyarbakır, Mardin, and Sanliurfa, as mentioned earlier, has been hosting celestial religions with polytheistic religions and is a religious mosaic area with many cultural assets belonging to them. The symbolic structures such as Diyarbakır Ulu Mosque, Virgin Mary Church, Eğil Peygamber Tombs, Şanlıurfa Balıklı Lake, Siirt Veysel Karani Tomb, Tillo İbrahim Hakkı Tomb, Mardin Deyrüzzaferan Monastery, Midyat Mor Gabriel Monastery, can be visited along the route.

Thermal tourism: Diyarbakır Çermik, Batman Sason, Siirt Billoris, Şırnak Belkızana thermal facilities are places where visitors can use this route.